

До історії галицько-руського селянства.

Історія галицько-руських аграрних і громадських відносин за останніх 100 літ ще не написана і матеріал для неї не зібраний. Бажаючи зробити почин в тій справі, друкуємо в „Житю і Слові“ ряд документів, які маємо під руками і котрих інтерес, надіємось, із самого їх змісту кожному буде ясний. Не можучи поки-що черпати з офіціальних архівів (тай чи швидко вони у нас для таких справ будуть для історика одчинені?) ми мусимо обмежити ся на тім, що випадково з різних боків дістало ся нам у руки і думаємо, що й перепрашати за такий випадковий добір не потребуємо. Натомісь надіємось, що документи, котрі тут будуть публіковані, звернуть увагу наших читачів, священників, учителів та селян, на важність подібних старих паперів, і вони схотять завдати собі труда та новигрібають чимало подібних документів, що доси лежать по церквах, по горнищах парафіяльних або по скринях у поодиноких мужиків, і зволють прислати нам їх для перегляду і опублікованя.

Редакція.

I.

Бунт аграрний в Якубовій Воли в р. 1819.

Про факт сего бунту і его учасників довідуємось із слідуючого документу, котрий тут печатаємо дословно з відімованої копії, що находила ся перед кількома роками, коли ми єї списали, в посіданю селянина в Якубовій Воли, Танаса Мельника, і в перекладі на нашу мову.

Coria vidimata.

Caes. Reg. in Regnis Galiciae et Lodomeriae Appellationum Tribunal in causa subditorum communitatis villae Wola Jakubowa de tumulto et vi publica accusatorum sententiam iudicii criminalis Sambo-riensis die 12-a Junii 1819 N. 1016 projectatam et pro revisione appellatoarea substratam — et quidem: quoad passum ejus I. ubi Basilius Pitak seu Mielnik ex capite tumultus ad poenam carceris duri unius anni condemnatur, relate ad durationem poenae eandem sententiam eo mitigandam, ut hic delinquens ad poenam duri carceris trium mensium cum substitutione loco longioris durationis poenae 25 baculi ictuum circa finem poenae infligendorum condemnatur; jam vero ad eundem passum I, ubi Bartholomeus Kuzmicz, Michael Dmytrach et Semion Kowal seu Dmytrach ad poenam duri carceris trium mensium cum substitutione Bartholomeo Kuzmicz semel de hebdomade jejunii, Michaeli Dmytrach et Simeoni Kowal per 25 baculi ictus circa publicationem sententiae longioris poenae durationis loco infligendos condemnatur, eandem sententiam relate ad durationem poenae et castigationem eo mitigandam, ut delinquentes hi solum ad poenam car-

ceris duri sex septimanarum cum substitutione Bartholomeo Kuzmicz semel intra 14 dies jejunii, Michaeli Dmitrach et Simeoni Kowal vero 10 baculi ictus circa finem poenae longioris durationis loco infligendos condemnentur. Ad passum VI, ubi 1. Joannes Mielnik seu Gurayski et 2. Thomas Przeworski seu Blaszkiewicz, quorum primus ex capite tumultus ad poenam trium mensium duri carceris condemnatur, jam vero inquisitiones ex capite vis publicae cum eodem perductae, ob defectum legalis probationis pro sublati s declarantur, nec non secundus ex capite vis publicae et tumultus ad poenam sex mensium carceris duri cum substitutione... (пару слів годі прочитати) condemnatur, eandem sententiam eo mitigandam: ut Thomas Przeworski ad poenam duri carceris trium mensium, cum substitutione loco longioris durationis poenae jejunii semel ad hebdomada sustinendi, Joannes Mielnik seu Gurayski ad poenam duri carceris sex hebdomadarum condemnatur. Jam vero passum illum sententiae, ubi inquisitiones ex capite vis publicae cum eodem Joanne Mielnik perductae ob defectum legalis probationis pro sublatis declaratae sunt, approbandum. B. Gołaszewski mp. Ex Consilio CR. Appellationum Tribunalis, die 23 Septembris 1819. Scherschnik mp. 9190.

В перекладі на нашу мову виходить: Цісарсько-королівський трибунал апеляційний в королівствах Галичини и Володимирії, в справі підданих громади села Воля Якубова оскаржених о розрухи і насильство публичне (признає, що) засуд суду карного Самбірського з д. 12. іюня 1819 ч. 1016 виданий і для ревізії апеляційної предложений, а іменно що до першого его уступу, котрим Василь Пітак або Мельник за злочин розруху засуджений на кару одного року тяжкої вязниці, що до тривку кари о стілько має бути злагоджений, що винуватець сей засуджує ся на кару 3 місяців тяжкої вязниці з заміною замість довшого тривку кари 25 ударів палкою, що мають ему бути вимірені при кінці кари; що-ж до сего самого уступу I, де Бантромії Кузьмич, Михайло Дмитрах і Семіон Коваль або Дмитрах засуджують ся на кару 3 місяців тяжкої вязниці з заміною Бантромієви Кузьмичеви раз на тиждень посту, Михайлови Дмитрахови і Семіонови Ковалеви по 25 ударів палкою, що в місце довшої кари мають їм бути вимірені в часі опублікованя засуду, то засуд сей і що до тривку кари і що до кар тілесних о стілько має бути злагоджений, що виноватці отєї засуджують ся тільки на кару 6 неділь тяжкої вязниці з заміною для Бантромія Кузьмича раз на 14 день посту, для Мих. Дмитраха і Сем. Ковалья по 10 ударів палкою, що замість довшого тривку кари мають їм бути вимірені при кінці кари. До уступу VI, котрим 1. Іван Мельник або Гурайський і 2. Тома Шеворський або Бляшкевич засуджують ся, перший з них за злочин розруху на кару 3 місяців тяжкої вязниці, при чім заявлено, що слідство переведене з ним що до злочину насильства публичного було занехане задля браку доказу правного, а другий за злочин насильства публичного і розруху засуджує ся на кару 6 місяців тяжкої вязниці з заміною... — сей засуд має бути о стілько злагоджений, що Тома Шеворський засуджує ся на кару 3 місяців тяжкої вязниці з заміною змієць довшого тривку кари раз на тиждень

посту, а Іван Мельник або Гурайський на кару 6 неділь тяжкої в'язниці. А той уступ засуду, де сказано, що слідство в напрямі насильства публичного переведене з тимже Іваном Мельником за для браку доказу правного має бути захехане, потверджує ся. Б. Голашевський вр. З ради цк. Трибуналу апеляційного. Львів д. 23 септября 1819. Шершнік вр. ч. 9190.

Може деяка добра душа зможе після поданих тут чисел і дат видобути з самбірського архіва судового засуд першої інстанції з 12. іюня 1819 ч. 1016, в котрого мотивах певно мусить бути поданий докладний опис сего бунту. А опубліковане сего засуду чейже не порушить нині жадної урядової тайни!

II.

Урицкі „князі“ при кінці XVIII. віку.

У одного адвоката в Дрогобичі бачив я 1881. року і списав собі отсей документ, що кидася інтересне світло на стан економічний і громадський солтисів чи то „князів“ урицких при кінці XVIII. в. Урич або по народному Уриче, село в стрийським пов., та близше Дрогобича, чим Стрия, в горах, славне своїми каменями, в котрих є стародавні виковані печери, кімнати і сліди фортифікацій. Документ, котрий я списав, не був оригінал, але копія. Ось він:

Soria. Provisorium.

Quoniam excelsum Gubernium sub dato 12-a Januarii, mediante Inclyto C. R. Officio capitaneali ddt 4-a et praes. 9-a Februarii 1781 demandare dignabatur: quatenus porrecta gravamina per Scultetos vulgo Kniaziove ex villa Urycz, contra Dominium Striense inquirantur, satisfaciende igitur mandato praefato C. R. delegata commissio die 30-a aprilis 1781 ad fundum condescendebat, et comparente tam parte actorea quam citata Inquisitionem inchoabat, ex qua patuerat:

1-mo, quod arendatoribus ex villa Urycz concessum sit, in molendino Scultetorum vulgo Kniaziovw frumentum pro coquendo cremato in libitum sui molendinare; saepe saepius accidisse, quod frumentum illorum ejectum, judaicum vero impositum manserit, ac perinde magnum passi sint detrimentum.

Quoniam autem villae Urycz Sculteti vulgo Kniaziove vigore productorum Privilegiorum ddto 4-a Julii 1617, item ddto 14-a Augusti 1673 et ddto ultima Junii 1674 comprobarunt jure ad molendum in suprafata villa gaudere, igitur hisce demandatur, ne arendator judaicus in futurum imposita frumenta ejicere praesumat, sed si molendinum reperiret, in eodem uti in Pago existentibus alternative molendinet, ut ad resolutionem excelsi Gubernii praestolandam.

2-do *Quod Scultetorum, vulgo Kniaziovw obligationes concernit, tum ad mentem lustrationis de anno 1671 concernentia praestabunt: Dies ordinarios non laborabunt, non nisi dies eos, qui census et dationes ad Praedium Synowucko importabunt.*

Pro lignis ac una ad Seram Irituariam (?) in Stynawa Nizna consistentem, pro Ponte Curiali Stryensi ac Reparatione aggerum in casu necessitatis devehunt.

Census consistit ex 73 flor. pol. Ex Mollu dominio vel arendatori nullus pendetur, et vigore inventarii de anno 1743 sequentia tenentur praestare:

In Censu de fundo	95 flor. pol.
In Censu pecorum	20 " " 7 $\frac{1}{2}$ gr.
In Censu apium	2 " " 7 $\frac{1}{2}$ "

Dominium tamen insuper quidpiam nullo sub praetextu desiderabit. Tenebuntur tamen a proportione pro stabulis militaribus stramen suppeditare ac illud invehere.

3-o. Si Executor intuitu census tam arendatoris quam dominicalis emissus fuerit, tunc morosum solummodo admonere et ingnoscere, citra vero opinionem si juratus pagi innocenter quempiam ad dationem Przesitki dictam et per universalialia prohibitam vel quamcumque illicitam dationem adigeret, tunc sciat se ex propriis ad talia adtracturum. Caeterum recomendatur, quatenus patienter et tranquile Resolutio excelsi Gubernii praestoletur. Sign. Stryj die 10-a Maji 1781. — Rijekovski.

Переклад.

Копія. Провізорія. Позаяк вис. губернія дня 12 янв. посредством світлого цк. уряду старостинського (паказом) з д. 4., презентованим д. 9 февр. 1781 зволила поручити, щоб подані їй жалоби Солтисів чи то Князів села Урича против домінії Стрийської були розсліджені, так отсе цк. комісія, вибрана для сповнення сего порученя, д. 30 апр 1781 удала ся на місце, а коли станули перед нею обі сторони, позиваюча і півзвана, розпочала досліди, з котрих показало ся:

1. що арендарі в селі Уричі мають признане право молоти скільки хочуть збіжа на страву і хліб у млині солтисів чи як їх зовуть князів; та тільки часто лучало ся, що їх збіже викидали а жидівське натомісьць насипали, через що їм (солтисам) велика робила ся шкода. А що солтиси чи то князі села Урича доказали силою предложених (комісії) привілейів з д. 4 іюля 1617, з д. 14 августа 1663 і з дня остатнього іюня 1674, що мають право мати свій млин у тому селі, для того поручає ся їм, щоб арендар-жид на будуче не важив ся викидати насипане збіже, але коли прийде до млина, нехай меле за чергою так як і в других млинах існуючих у селі, відповідно до резолюції, котрої треба ждати з губернії.

2. Що доторкаєть ся обовязків солтисів чи то князів, повинні вони сповняти те, що випадає по люстрації з р. 1671: днів звичайної панщини не мають відробляти окрім тих, що мають відносити чинші і данини до двора в Синевідську. В разі потреби мають їздити до двора і заразом до . . . . існуючої в Стинаві Нижній, до будови моста цісарського в Стрию і до направи гребель. Чинш виносить 75 зол. поль. За млино ані дворови ані арендареви нічого не належить ся, а по силі інвентаря з р. 1743 обовязані вони давати ось що:

Чиншу ґрунтового 95 зол. поль.

Чиншу з худоби 20 " " 7 $\frac{1}{2}$ гр.

Чиншу в пціл . . . . . 2 зол. поль. 7 $\frac{1}{2}$ гр.

По над се двір під ніяким видом нічого вимагати не має. За то будуть мусіли розмірно (до суми чиншів ?) достарчати мерви для військових стаєн і єї довозити.

3. Коли висланий буде екекутор для стягання чиншів як від арендаря, так і домінікальних, то недбалих має тільки упінути і надглянути, але коли би сільський присяжний понад те що слід силував кого небудь безмевинне до давання данини званої „переситки“ і забороненої універсалами або до якої небудь іншої недозволеної дачки, то нехай знає, що сам з власного буде мусів таке саме заплатити. Впрочім поручає ся, щоб терпливо і спокійно дожидали ся резолюції вис. губернії. Підписано: Стрий, д. 10 мая 1781. Ріковський.

Документ сей може заравом бути невеличким причинком до історії жидів у нашім краю. Так часто чуємо тепер з боку жидів фрази: „жиди теперішні є такими, якими йїх витворила історія“, „тиснені довгі віки суспільностями європейськими, в тім числі й польською, вони мусіли силою природного опору стати ся такими, якими йїх нині бачимо“. В своїй статі „Żydzi o kwestji żydowskiej“, друкованої в тижневім додатку до „Kurjera Lw.“ з початку 1893. року я вказав на недоладність сего аргументу і підніс ту обставину, що мужики в цілій Європі були далеко більше утискані і що спеціально у нас, на руській землі, за польських часів жиди були расою в порівнаню з руським народом упрівілейованою, а що найменше кривдячою і експлоатуючою, а вже певне не покривдженою. Повисший документ показує, що й у панцизняній Австрії ті польські порядки не змінили ся і що „arendator judaicus“ у гірськім селі був такою силою, проти котрої не могли порадити ніякі місцеві сили, а треба було спроваджувати спеціальну комісію зо Стрия, тай то аж з наказу губернії, щоб охоронити ся від очевидної кривди.

І. Франко.

III.

Панщина в селі Мшанци в XVIII. в.

Слідуючі два документи переписані з оригіналів о. Михайлом Зубрицьким з Мшанця, були бже з єго увагами друковані в „Ділі“. Подаю йїх тут після давнійшої копії того-ж о. Зубрицького і з єго увагами. — І. Фр.

Село Мшанець, в устах народа „Пшенець“, повіту староміського, належало за польських часів, як майже ціла Самбірщина, до дібр королівських, потім перейшло на власність камери. Були в нім війти і люде панцизняні, як по всіх селах оснований на так званім праві воловськім. Були тут і два лани по 16 прутів, що й тепер, хоч розділені поміж поодиноких господарів, називають ся „панство“. Як розповідав міні старий дяк, 80-літний старець, зайшов був сюди п. Воловський в правом до села і осів на тих двох ланах. Три родини, війти Стецковичі, Петричковичі і Гузельовичі заплатили тому Воловському 80 червінців і він шез із села. Панцизняні відробляли тим трьом родинам панщину.